

Regeringsrättsdomar

i socialförsäkringsmål
Juli 2002 – december 2003

En rättsfallsöversikt

Under beteckningen RIKSFÖRSÄKRINGSVERKET ANSER publicerar Riksförsäkringsverket bl. a.

- rättslägesanalyser och rättsfallsöversikter
- viktiga remissyttranden samt rapporter och framställningar till regeringen.

Utgivare: Ombudsenheten

Upplysningar: Gun Borgstedt
Tel 08-786 91 96
Pål Ämting 08-786 94 47

Skriftserier som ges ut av Riksförsäkringsverket:

RFV Föreskriver (RFFS)	Författningar med bindande föreskrifter
RFV Allmänna råd (RAR)	Allmänna råd om tillämpningen av författningar
RFV Vägledning	Beskrivning av författningsbestämmelser, allmänna råd, förarbeten, rättspraxis, exempel och kommentarer
RFV Analyserar	Resultat av utrednings- och utvärderingsarbete
RFV Anser	Tolkningar av rättsläget, uttalande om verkets åsikt i olika frågor och framställningar till regeringen
RFV Informerar	Redovisning av statistik, upplysningar om regler, rutiner och praxis.
RFV Redovisar	Försäkringsanalyser och rapporter av mer begränsad omfattning

Beställ hos: Riksförsäkringsverkets Kundtjänst Tfn 08-556 799 29
Fax 08-718 29 90 E-post: rfv@ontime.se eller på
Internet www.rfv.se
Tryck: Sjuhäradsbygdens tryckeri 2004.

Datum
2004-05-05

Vår beteckning
Dnr 3497/2004-JO

Till de allmänna
försäkringskassorna

Riksförsäkringsverket ger ut denna rättsfallsöversikt för att sprida kännedom om Regeringsrättens praxis.

Denna rättsfallsöversikt innehåller korta referat av de domar som Regeringsrätten meddelat i socialförsäkringsmål under tiden juli 2002 – december 2003.

Ny lagstiftning och senare rättsfall kan komma att förändra den bild som lämnas i denna översikt.

På Riksförsäkringsverkets vägnar

Helena Almström

1	Inledning	7
2	Sjukförsäkring	8
2.1	<i>Sjukpenninggrundande inkomst (SGI)</i>	8
2.2	<i>Sjukpenning</i>	9
2.3	<i>Tillfällig föräldrapenning</i>	10
3	Pensionsförmåner	11
3.1	<i>Sammanträffande av förmåner – minskning av förtidspension</i>	11
3.2	<i>Bostadstillägg</i>	11
4	Handikappförmåner	14
4.1	<i>Vårdbidrag</i>	14
4.2	<i>Assistansersättning</i>	15
4.3	<i>Bilstöd, anpassningsbidrag</i>	16
5	Försäkring för arbetsskada – livränteunderlag	17
6	Bidrag	19
6.1	<i>Bostadsbidrag – bidragsgrundande inkomst</i>	19
6.2	<i>Bostadsbidrag – återbetalningsskyldighet</i>	20
7	Tandvård	22
8	Processuella frågor	23
8.1	<i>Talerätt</i>	23
8.2	<i>Tillämplig lag</i>	24
8.3	<i>Rättskraft</i>	27
8.4	<i>Överklagbarhet</i>	29
8.5	<i>Prövningstillstånd</i>	30
9	Förteckning över domar	31

1 Inledning

Riksförsäkringsverket (RFV) har tidigare gett ut tre rättsfallsöversikter med samtliga regeringsrättsdomar i socialförsäkringsmål för tiden juli 1995–juni 1998 (RFV anser 1998:8), för tiden juli 1998–december 1999 (RFV anser 2000:1) och för tiden januari 2000–juni 2002 (RFV anser 2003:1).

I denna rättsfallsöversikt redovisas samtliga regeringsrättsdomar (samt ett beslut) i socialförsäkringsmål för tiden juli 2002–december 2003.

De flesta domarna kan läsas i sin helhet i Regeringsrättens årsbok (RÅ). Där återges domarna antingen som referat eller som notiser. De avgöranden som refererats har ansetts vara av större betydelse till ledning för rättstillämpningen.

Domarna finns också i sin helhet i Riksförsäkringsverkets domsregister.

I rättsfallsöversikten anges såväl målnummer som referat – eller notisnummer.

2 Sjukförsäkring

2.1 Sjukpenninggrundande inkomst (SGI)

Mål 204-2002 (RÅ 2003 ref 93, 2003-11-05) var fråga om en arbetslös försäkrad, som vistades åtta veckor på semester utomlands, skulle ha rätt att behålla sin tidigare fastställda sjukpenninggrundande inkomst. SC, som var arbetslös, avanmälde sig på arbetsförmedlingen under åtta veckor då hon åkte på semester till sitt hemland. Hon uppgav att hon inte känt till att hennes SGI skulle komma att påverkas vid en längre bortavaro och att arbetslöshetskassan inte hade informerat henne om det. Från arbetslöshetskassans sida hade det enligt SC inte varit något problem att hon åkt till sitt hemland för åtta veckors semester. Riksförsäkringsverket yttrade sig i målet och uppgav att, med hänsyn till gällande semesterbestämmelser, ett avbrott för semester i normalfallet bör vara under högst fem veckor per år. Mot bakgrund av vad som angetts i Försäkringsöverdomstolens domar (bl.a. FÖD 1986:27) bör en längre tids avbrott godtas om det finns särskilda skäl till det. Verket ansåg inte att det förelåg särskilda skäl i detta mål. **Kammarrätten** konstaterade att SC under tiden hon varit arbetslös avregistrerat sig från arbetsförmedlingen och att inga av de författningsreglerade situationer som i undantagsfall medger att en försäkrad får behålla sin SGI hade varit för handen. Enligt gällande bestämmelser fanns därför inget skydd av SC:s SGI. Även om SC skulle kunna anses ha haft ett godtagbart avbrott i sitt arbetssökande på grund av semester ansåg kammarrätten emellertid att åtta veckor var för lång tid för att hon skulle kunna medges undantag från kravet på att vara anmäld på arbetsförmedlingen. Något annat skäl för ändring av länsrättens dom hade inte heller framkommit. Kammarrätten avslag därför SC:s överklagande. **Regeringsrätten** fann inte skäl att göra annan bedömning än den kammarrätten gjort och avslag SC:s överklagande.

Kommentar

Av RÅ 2003 ref 93 framgår att ett avbrott i arbetssökandet för semester i åtta veckor är ett för långt avbrott för rätten att behålla en tidigare fastställd sjukpenninggrundande inkomst.

I domen har Regeringsrätten endast tagit ställning till om åtta veckor var en för lång tid att avbryta arbetssökandet för semester och inte överhuvudtaget diskuterat frågan om särskilda skäl förelåg (jfr. Riksförsäkringsverkets vägledning 2004:5 Sjukpenninggrundande inkomst – och årsarbetstid där verket

redogjort för domar från Försäkringsöverdomstolen där FÖD godtagit längre avbrott i arbetssökandet om särskilda skäl fanns).

2.2 Sjukpenning

Mål 5606-1999 (RÅ 2002 ref 114, 2002-12-30) Fråga i mål om rätt till sjukpenning huruvida det föreligger särskilda skäl att beakta sådana omständigheter som avses i 3 kap. 7 § sjätte stycket lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) vid bedömningen av arbetsförmågans nedsättning. I nämnda lagrum anges att om det finns särskilda skäl för det får vid bedömningen av arbetsförmågans nedsättning beaktas den försäkrades ålder samt den försäkrades bosättningsförhållanden, utbildning, tidigare verksamhet och andra liknande omständigheter. **Regeringsrätten** uttalade att bestämmelsen i 3 kap. 7 § sjätte stycket AFL ger en möjlighet att vid bedömningen av arbetsförmågans nedsättning i begränsad omfattning väga in också andra förhållanden än rent medicinska. För detta krävs att särskilda skäl föreligger. Vid denna bedömning bör enligt förarbetena till bestämmelsen åldersfaktorn väga tyngst (prop 1996/97:28 s. 12 och 27). Det som åsyftas med ålderskriteriet är hur lång tid den försäkrade har kvar till den allmänna pensionsåldern. Den försäkrade bör ha en relativt kort tid kvar till ålderspensionen för att en bedömning med beaktande av de uppräknade faktorerna skall kunna leda till ett annat resultat än en bedömning efter rent medicinska förhållanden (a prop. s. 27). VT var vid tiden för försäkringskassans beslut endast 46 år gammal. Utrymmet för att tillämpa den aktuella bestämmelsen i ett sådant fall fick enligt Regeringsrätten anses vara mycket begränsat. Regeringsrätten fann med hänsyn till detta att det inte förelåg särskilda skäl att beakta andra omständigheter än de rent medicinska vid bedömningen av VT:s arbetsförmåga och att VT inte var berättigad till sjukpenning.

Kommentar

Åldersfaktorn bör väga tyngst vid en prövning om huruvida särskilda skäl föreligger att vid bedömningen av arbetsförmågans nedsättning beakta andra omständigheter än rent medicinska. När en person är 46 år gammal och alltså så pass långt från den allmänna pensionsåldern är utrymmet att beakta andra omständigheter mycket begränsat. Med andra omständigheter än rent medicinska avses sådana omständigheter som räknas upp i 3 kap. 7 § AFL.

2.3 Tillfällig föräldrapenning

Mål 2918-2001 (RÅ 2003 ref 65, 2003-10-08) gällde frågan om tillfällig föräldrapenning enligt 4 kap. 10 § första stycket AFL skulle betraktas som en sådan social trygghetsförmån som omfattas av tillämpningsområdet för förordning 1408/71. Var tillfällig föräldrapenning en sådan förmån skulle den om den omfattades av begreppet familjeförmån i förordningen trots bosättningskravet i AFL kunna utges till ett barn som var bosatt i ett annat EU/EES-land. BL bodde och arbetade i Sverige. Han hade tillsammans med sin hustru vårdnaden om ett barn under tolv år som var bosatt i Finland med sin mor. BL begärde tillfällig föräldrapenning då han avstått från förvärvsarbete för att ta hand om sitt barn när hustrun (barnets ordinarie vårdare) var sjuk. Försäkringskassan avslog hans ansökan med hänvisning till att barnet inte var bosatt i Sverige. **Regeringsrätten** uppgav att det enligt EG-domstolens fasta praxis gäller att en förmån ska anses som en social trygghetsförmån inom förordningens tillämpningsområde när mottagaren beviljas förmånen på grundval av förhållanden som preciseras i lag utan någon skönsmässig bedömning av hans eller hennes behov i det enskilda fallet. Regeringsrätten ansåg att dessa förutsättningar var uppfyllda. Regeringsrätten ansåg också att den nu aktuella föräldrapenningförmånen omfattas av begreppet familjeförmån i artikel 4.1 h i förordning 1408/71. Regeringsrätten fann därför att BL inte kunde förvägras tillfällig föräldrapenning med hänvisning till att barnet var bosatt i Finland. Då det inte heller i något annat hänseende framkommit att förutsättningar för BL:s rätt till tillfällig föräldrapenning skulle brista ansåg Regeringsrätten att BL var berättigad till tillfällig föräldrapenning för de angivna tidsperioderna.

Kommentar

Regeringsrätten har i RÅ 2003 ref 65 slagit fast att tillfällig föräldrapenning är en familjeförmån enligt artikel 4.1 h i förordning (EEG) nummer 1408/71. Detta innebär att om den förälder, som begär tillfällig föräldrapenning, arbetar i Sverige och i övrigt uppfyller förutsättningarna för rätt till tillfällig föräldrapenning så kan tillfällig föräldrapenning utges även om barnet inte är bosatt i Sverige utan i en annan medlemsstat. Man ska i dessa fall bortse från bosättningskravet i 4 kap. 1 § andra stycket AFL.

3 Pensionsförmåner

3.1 Sammanträffande av förmåner – minskning av förtidspension

Mål 2140-2000 (RÅ 2003 ref 67, 2003-10-09) gällde frågan om hur stort belopp den retroaktiva förtidspensionen skulle minskas med enligt 17 kap. 1 § AFL när det endast var halv förtidspension som beviljats retroaktivt och personen för samma tid uppburit hel frivillig sjukpenning. LR hade uppburit hel frivillig sjukpenning sedan maj 1994. I beslut i juli 1996 beviljades hon halv förtidspension från och med januari 1995. **Regeringsrätten** konstaterade inledningsvis att något hinder för att vara frivilligt sjukpenningförsäkrad vid sidan av halv förtidspension fanns inte. Regeringsrätten uttalade att LR:s hela sjukpenning utbetalats på grund av att hon då ansågs helt sakna arbetsförmåga till följd av sjukdom. Den halva pensionen motiverades av att hennes arbetsförmåga bedömdes ha varit varaktigt nedsatt med minst hälften. Pensionsbeslutet rubbade därför inte förutsättningarna för den tidigare godtagna heltidssjukskrivningen och innebär inte att besluten att utge hel sjukpenning ändras. Oavsett vilka diagnoser som legat till grund för sjukskrivning respektive beslutet om halv förtidspension kan i sådant fall inte mer än hälften av den utbetalade sjukpenningen anses svara mot den retroaktivt utbetalade pensionen. Regeringsrätten fann därför att pensionen endast skulle minskas med hälften av vad LR uppburit i frivillig sjukpenning för samma tid.

Kommentar

Av RÅ 2003 ref 67 följer att man alltid, när en förmån beviljas retroaktivt, måste göra en bedömning av hur stor del av den retroaktiva ersättningen som täcker samma sak som den tidigare utgivna ersättningen. Om den retroaktiva ersättningen enbart täcker en del av den tidigare utgivna ersättningen skall den retroaktiva ersättningen enbart minskas med en motsvarande andel av den tidigare utgivna ersättningen.

RÅ 2003 ref 67 rörde frivillig sjukpenning men principen får enligt verkets mening även anses gälla sjukpenning som utges enligt 3 kap. 7 § AFL.

3.2 Bostadstillägg

Mål 2546-1999 (RÅ 2003 ref 3 I, 2003-01-10) gällde frågan om utgående bostadstillägg till pensionärer i avsaknad av ansökan kan höjas för förfluten

tid. HM uppbar bostadstillägg enligt lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension efter en ansökan i september 1991. I augusti 1995 ifrågasatte HM om bostadstillägget för åren 1992–1995 blivit rätt beräknade och begärde att kassan skulle räkna om bostadstillägget för dessa år. Bostadskostnaden hade höjts under dessa år men detta hade hon inte anmält till försäkringskassan. Kammarrätten ansåg att hinder inte förelåg för ändring enligt 20 kap. 10 a § AFL av beslut som låg två år tillbaka i tiden räknat från den 25 augusti 1995. Riksförsäkringsverket överklagade kammarrättens dom rörande den perioden. **Regeringsrätten** fann att det krävdes en ansökan för att HM skulle få tillgodoräkna sig en höjning av bostadstillägget under den aktuella perioden. Försäkringskassans beslut kunde därmed inte anses vara fattade på ett uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag. Någon ändring enligt 20 kap. 10 a § AFL blev därmed inte aktuell.

Mål 4887-1999 (RÅ 2003 ref 3 II, 2003-01-10) gällde samma fråga som i ovan nämnda mål RÅ 2003 ref. 3 I. AW uppbar bostadstillägg enligt lagen (1994:308) om bostadstillägg till pensionärer (BTPL). AW hade inte uppgett till försäkringskassan att hon sedan i maj 1995 inte längre uppbar ersättning från AMF. Försäkringskassan fick kännedom om det först i hennes ansökan i januari 1997. **Länsrätten** och **Kammarrätten** ansåg att bestämmelsen i 9 § BTPL gav utrymme för att räkna om AW:s utgående bostadstillägg från maj 1995. **Regeringsrätten** konstaterade att möjligheterna för försäkringskassan att automatiskt räkna om utgående bostadstillägg utvidgades vid tillkomsten av BTPL jämfört med vad som tidigare hade gällt enligt lagen om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension. Bostadstillägget skulle sålunda kunna omräknas – förutom i fall då t.ex. folk- och tilläggspension ändrades – också när kassan fick kännedom om att bl.a. utgående avtalspension eller motsvarande ersättning som följer av kollektivavtal hade ändrats. Regeringsrätten åberopade att rätten i mål 2546-1999 funnit att bostadstillägg som utgått enligt lagen om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension i avsaknad av ansökan inte kunde höjas för förfluten tid med anledning av ökade bostadskostnader. Regeringsrätten ansåg att såvitt framgår av förarbeten till BTPL innebar regleringen i denna lag inte någon ändring i fråga om att ansökan krävs för att tillägget ska höjas i fall då kassan inte på annat sätt får kännedom om att förhållandena ändrats. Regeringsrätten uppgav att 9 § BTPL tar sikte på situationer då omräkning av utgående tillägg ska ske i de fall pensionären anmält en anledning till sänkningen av tillägget samt då automatisk omräkning ska ske när kassan fått underrättelse från utbetalaren om en förändring av vissa inkomster. Regeringsrätten ansåg inte att kassan fått kännedom om att AW:s ersättning från AMF upphört tidigare än genom hennes ansökan i januari 1997. Ansökningsskyldighet får som regel anses kvarstå i de fall pensionären önskar få en höjning av bostadstillägget.

AW:s bostadstillägg kunde därför inte höjas retroaktivt för mer än tre månader före ansökningsmånaden.

Kommentar

I RÅ 2003 ref. 3 I och II har slagits fast att det krävs en ansökan för att bostadstillägget ska kunna höjas för förfluten tid.

Av RÅ 2003 ref. 3 I framgår att en ändring enligt 20 kap. 10 a § inte kan ske i de fall där den bidragsberättigades bostadskostnad höjts men där höjningen inte angetts i ny ansökan.

Av RÅ 2003 ref. 3 II framgår att regleringen i 9 § BTPL inte innebär någon ändring i frågan om att ansökan krävs för att bostadstillägget ska höjas i fall då försäkringskassan inte på annat sätt får kännedom om att förhållandena ändrats.

Regeringsrätten har i RÅ 2003 ref. 3 II uttalat att det även i den nya lagen (2001:761) om bostadstillägg till pensionärer m.fl. från 1 januari 2003 finns en likartad bestämmelse som fanns i 9 § (numera 27 §). Principen som uttalats i den refererade domen gäller alltså även där den nya lagen är tillämplig.

4 Handikappförmåner

4.1 Vårdbidrag

Mål 3330-2000, (2002 ref 43, 2002-09-18) Målet rörde frågan huruvida kostnader för en handikappad pojkes resa till fristående skola i en annan kommun än hemkommunen kunde utgöra sådan ersättningsgill merkostnad som skall beaktas vid fastställande av rätt till vårdbidrag. En pojke gick i den kommunala skolan i sin hemkommun. När pojkens assistent slutade sin kommunala anställning för att börja arbeta på en fristående skola belägen i en annan kommun beslöt föräldrarna att pojken skulle börja som elev i den aktuella fristående skolan. Av en journalanteckning som försäkringskassan gjort med anledning av ett samtal med en handikappkonsulent framgick att det i kommunen inte fanns någon skola för barn med svår MBD/DAMP-problematik, att kommunen inte hade några alternativ för honom samt att den aktuella fristående skolan var det bästa alternativet för honom. **Regeringsrätten** konstaterade att skollagens regler innebär att en kommun inte har skyldighet att anordna kostnadsfri skolskjuts för sådana elever som går i en annan grundskola än den som kommunen annars skulle ha placerat dem i. Någon kostnadsfri skolskjuts hade heller inte erbjudits av de inblandade kommunerna. Det innebär att en merkostnad uppkommit för föräldrarna. Det framgår av utredningen i målet att pojken på grund av sitt handikapp mött avsevärda svårigheter under sina första skolår liksom att en betydande förbättring av hans förhållanden inträtt när han i årskurs fyra kunde knyta an till och få daglig hjälp av en viss personlig assistent. Det saknas anledning att anta att föräldrarnas beslut att placera sonen i den fristående skolan i grannkommunen haft annat syfte än att den gynnsamma inverkan som assistenten haft på pojken och att hans situation skulle bestå. Mot denna bakgrund fann Regeringsrätten att de reskostnader som föranletts av att pojkens föräldrar placerat honom i den fristående skolan var att betrakta som sådana reskostnader som uppkommit på grund av sonens handikapp. Kostnaderna skulle därför beaktas vid fastställandet av sökandens rätt till vårdbidrag.

Kommentar

Domen rör kostnader för skolskjuts i de situationer när en kommun inte är skyldig att stå för sådana kostnader. Av domen följer att kostnader som förälder har för skoltransporter till en fristående skola som föräldrarna valt för sitt barn kan beaktas under förutsättning att barnets skolgång i den aktuella skolan är föranledd av barnets sjukdom eller funktionshinder. Resnemanget är tillämpligt oavsett om föräldrarna placerat barnet i en fristående skola eller i

en annan kommunal skola än den som kommunen annars skulle ha placerat barnet i. Det saknar betydelse om skolan ligger i barnets hemkommun eller i en annan kommun än hemkommunen.

4.2 Assistansersättning

Mål 3412-2001 (RÅ 2003 ref 33, 2003-03-20) En funktionshindrad, med en i vuxen ålder förvärvad hjärnskada avseende främst minnesfunktion och orienteringsförmåga, har inte ansetts berättigad till assistansersättning. **Regeringsrätten** bedömde att den hjälp som LG behövde med sin personliga hygien, intagande av måltider samt av- och påklädning fick anses vara av begränsad omfattning. Någon egentlig hjälp för att kommunicera med andra syntes han inte ha behov av. Av avgörande betydelse blev därför om den hjälp han behövde i övrigt för att ersätta sina bristande minnesfunktioner och orienteringsförmåga kunde anses utgöra sådan annan hjälp som förutsatte ingående kunskaper om honom och därför skulle anses avse hans grundläggande behov. När hjälpbehovet enbart avser åtgärder för att aktivera och motivera den funktionshindrade, har hjälpen enligt rättspraxis inte ansetts avse de grundläggande behoven (RÅ 1997 ref. 28). Så har däremot ansetts vara fallet när den funktionshindrade, i huvudsak på grund av sitt psykiska tillstånd, krävt sådan aktiv tillsyn som närmast haft karaktär av övervakning (RÅ 1997 ref. 23 I, RÅ 1997 not. 60 och RÅ 2000 not. 97). LG:s behov av hjälp och vägledning ansågs vara av relativt kontinuerlig art, eftersom han mycket snabbt glömde vad som sagts till honom och vad han gjort. Det ansågs dock inte vara fråga om ett behov av sådan aktiv tillsyn som var av övervakande karaktär. Även om det med hänsyn till hans bristande minnesfunktioner var påkallat med en personalkontinuitet i den hjälp han kunde få och en kännedom om hans funktionshinder, ansågs det likväl inte att hjälpen måste ges av ett begränsat antal personer och att den förutsatte ingående kunskaper om honom. Den nu ifrågavarande delen av hans hjälpbehov kunde därför inte anses avse hans grundläggande behov. LG:s behov av personlig assistans för sina grundläggande behov bedömdes därför inte överstiga i genomsnitt 20 timmar per vecka varför rätt till assistansersättning saknades.

Kommentar

Omständigheterna i fallet ansågs inte vara sådana att han på grund av sitt psykiska tillstånd var i behov av sådan aktiv tillsyn som var av övervakande karaktär (jfr. RÅ 1997 ref. 23 I, RÅ 1997 not. 60 samt RÅ 2000 not. 97). För att ett behov av hjälp av annan med att ersätta bristande minnesfunktioner och orienteringsförmåga skall anses utgöra ett grundläggande behov i lagens mening krävs att hjälpen måste ges av ett begränsat antal personer samt förut-

sätter ingående kunskaper om den funktionshindrade personen, vilket i detta fall av rätten inte ansågs vara för handen.

4.3 Bilstöd, anpassningsbidrag

I **Mål 7882-2000** (RÅ 2002 not 211, 2002-12-20) och **Mål 4770-2001** (2002-12-20) beviljade Regeringsrätten anpassningsbidrag till elektrisk motor- och kupévärmare. **Regeringsrätten** återopade rättsfallet RÅ 2000 ref. 24 i vilket anförts att det inte bör föreligga något absolut hinder mot att medge anpassningsbidrag för utrustning som inte är handikappspezifisk under förutsättning att utrustningen behövs för att den som har funktionshinder ska kunna bruka bilen samt att fråga är om utrustning som är mindre vanlig hos bilmodeller i den aktuella prisklassen. Regeringsrätten ansåg att den aktuella elektriska motor- och kupévärmaren var hänförlig till sådan anordning som avses i 9 § bilstödsförordningen och att bidrag kunde utgå till sådan utrustning under förutsättning att övriga villkor för bidrag var uppfyllda. Riksförsäkringsverket hade anført att elektrisk motor- och kupévärmare är vanligt förekommande utrustning hos bilar. Regeringsrätten konstaterade att verket inte återopat någon utredning till stöd för sitt påstående. Regeringsrätten fann mot denna bakgrund och till att det inte heller ansågs utrett att detta var standardutrustning eller normalt förekommande tilläggsutrustning för bilmodeller i aktuell prisklass att anpassningsbidrag skulle utges för elektrisk motor- och kupévärmare i dessa två mål.

Kommentar

I Riksförsäkringsverkets rättsfallsöversikt, RFV Anser 2003:1 Regeringsrättsdomar i socialförsäkringsmål januari 2000–juni 2002 har redogjorts för ett stort antal mål rörande vilken typ av utrustning anpassningsbidrag kan utges för. Regeringsrätten har i de målen klargjort att anpassningsbidrag kan utges t.ex. för bensindrivna kupévärmare. De principer som redogjordes för där har även tillämpats i de ovan nämnda domarna 7882-2000 och 4770-2001. Regeringsrätten har därmed funnit att anpassningsbidrag även kan utges för elektrisk motor- och kupévärmare.

5 Försäkring för arbetsskada – livränteunderlag

Mål 3422-2000 (2003 not 63, 2003-04-08) Fråga i målet var om livränteunderlaget skulle beräknas med utgångspunkt i den förkortning av arbetstiden som gällde för henne när skadan inträffade eller i hel arbetstid. KJ som hade två barn födda 1987 och 1991 hade en heltidsanställning sedan hösten 1982. Hennes arbetstid hade varit förkortad i varierande grad sedan hösten 1988 och med hälften fr.o.m. augusti 1993 när hon i februari 1994 drabbades av arbetsskada, som föranledde att hon blev sjukskriven t.o.m. december 1994. I januari 1995 började hon åter arbeta halvtid. Till följd av besvär efter arbetsskadan beviljades hon halvt sjukbidrag fr.o.m. januari 1996 och halv förtidspension fr.o.m. januari 1999. **Regeringsrätten** konstaterade att det i 7 § föräldraledighetslagen föreskrivs att en förälder har rätt till förkortning av normal arbetstid med upp till en fjärdedel för vård av ett barn som inte har fyllt åtta år eller som är äldre än så men ännu inte avslutat sitt första skolar. Av KJ:s egna uppgifter framgick att hon tidigast våren 1995, dvs. efter det att arbetsskadan inträffat, bestämde sig för att åter börja arbeta heltid. Enligt de intyg som hon åberopat hade hon inför höstterminen 1996 aviserat att hon avsåg att återinträda i heltidstjänst. Det framgick däremot inte *när* hon aviserat detta. Regeringsrätten ansåg därför att hon inte kunde anses ha gjort sannolikt att hon vid tidpunkten för arbetsskadan hade kommit överens med sin arbetsgivare om att hon skulle återgå i heltidsarbete fr.o.m. hösten 1996. Då inte heller den övriga utredningen i målet gav stöd för detta avsåg Regeringsrätten hennes yrkande om livränta fr.o.m. hösten 1996. Regeringsrätten ansåg emellertid att det inte fanns skäl att ifrågasätta att hon, om hon inte skadats, skulle ha återgått till arbete på heltid när hennes lagliga rätt till arbetstidsförkortning upphörde. Hennes livränteunderlag skulle därför beräknas med utgångspunkt i inkomst av heltidsarbete fr.o.m. den tidpunkt då denna rätt upphörde.

Mål 5547-00 (RÅ 2003 not 221, 2003-12-30) Målet rörde EW som sedan den 1 juni 1982 innehaft en heltidstjänst med en tjänstgöringsgrad om 75 procent pga. vård av barn, fött 1981. EW yrkade i målet att hennes livränteunderlag fr.o.m. juni 1993 skulle beräknas utifrån en tjänstgöringsgrad om 100 procent. Detta skulle ske trots att hennes arbetsgivare inte uttryckligen avtalat om någon förändring av hennes tjänstgöringsgrad. Med hänvisning till bestämmelserna i föräldraledighetslagen skulle hennes rätt till partiell ledighet med stöd i nämnda lag upphöra i oktober 1989 då hennes barn fyllde åtta år. **Regeringsrätten** konstaterade att den 1 juni 1993 (dvs. den tidpunkt från vilken EW begärt livränta) hade EW:s rätt till arbetstidsförkortning för vård av barn sedan länge upphört. EW hade uppgett att hon då skulle ha arbetat heltid om hon inte hade blivit skadad. Det saknades skäl att ifrågasätta EW:s

uppgift. I enlighet med vad som anfördes i rättsfallet RÅ 2001 ref. 54 skulle EW:s livränteunderlag beräknas med utgångspunkt i inkomst av heltidsarbete.

Kommentar

Liksom i rättsfallet RÅ 2001 ref. 54 slog Regeringsrätten i dessa två mål fast att från den tidpunkt som den lagliga rätten till arbetstidsförkortning för vård av barn upphör skall livränteunderlaget beräknas enligt den tjänstgöringsgrad som den försäkrade hade när ledigheten inleddes, om det inte finns skäl att ifrågasätta att den försäkrade planerat att återgå i motsvarande tjänstgöringsgrad när rätten till arbetstidsförkortning upphörde. Nämda princip är naturligtvis tillämplig inom ramen för vad som yrkas i rättsfallet RÅ 2003 not. 221. Som framgår av sistnämnda rättsfall avsåg yrkandet livränta från en tidpunkt som i tiden låg efter den tidpunkt då den försäkrades lagstadgade rätt till arbetstidsförkortning för vård av barn upphört.

Av rättsfallet RÅ 2003 not. 63 följer dessutom att om den försäkrade skall ha rätt till livränta från en tidpunkt som ligger före den tidpunkt då den lagstadgade rätten till arbetstidsförkortning upphör så måste den försäkrade göra sannolikt att han/hon vid tidpunkten för arbetsskadan överenskommit med arbetsgivaren om återgång i arbete med en högre tjänstgöringsgrad fr.o.m. den förstnämnda tidpunkten.

6 Bidrag

6.1 Bostadsbidrag – bidragsgrundande inkomst

Mål 647-2001 (RÅ 2003 ref 41, 2003-06-18) gällde frågan om studiemedel i form av studiebidrag som utbetalats i slutet av ett år enligt 4 § BoL skulle ingå i den bidragsgrundande inkomsten vid bestämmande av det slutliga bostadsbidraget för samma år, när studiebidraget var avsett för sökandens studier utomlands nästföljande år. JH hade beviljats studiebidrag för studier utomlands under vårterminen 1998. Utbetalningen hade skett den 11 december 1997. Riksförsäkringsverket ansåg i svaromål till Regeringsrätten att det inte fanns utrymme för att frångå kontantprincipen och att bortse från studiebidrag som utbetalats under bidragsåret vid beräkning av den bidragsgrundande inkomsten för det året. **Regeringsrätten** ansåg att studiebidrag som betalats ut ett visst år som regel ska beaktas vid beräkningen av den bidragsgrundande inkomsten för samma år. När studiemedel betalas ut i förskott i slutet av ett år för att finansiera studier utomlands nästföljande år får emellertid nämnda tillämpning orimliga konsekvenser. Om studiebidraget istället hänförs till det år som det är avsett för, dvs. det kommande året kan den bidragsgrundande inkomsten bestämmas på ett mer rättvisande sätt för båda de aktuella åren. Regeringsrätten fann att avfattningen av 4 § BoL inte hindrade en viss flexibilitet i tillämpningen när det gäller icke skattepliktiga intäkter som utbetalas i nära anslutning till ett årsskifte. Det saknades i sådant fall skäl att inte beakta att intäkten rätteligen hänför sig till kommande år. Studiebidraget för vårterminen 1998 skulle inte ingå i JH:s bidragsgrundande inkomst för 1997.

Mål 6423-2001 (2003-06-18) gällde samma fråga som i RÅ 2003 ref. 41 JJ hade beviljats studiebidrag för studier utomlands under vårterminen 1999. Utbetalningen hade skett den 28 december 1998. **Regeringsrätten** fann, med samma motivering som i ovan nämnda mål, att studiebidraget för vårterminen 1999 inte skulle ingå i JJ:s bidragsgrundande inkomst för 1998.

Kommentar

Regeringsrätten fann i RÅ 2003 ref 41 och mål 6423-2001 att man som huvudregel ska tillämpa den i skattelagstiftningen fastslagna s.k. kontantprincipen, dvs. att en intäkt ska hänföra sig till det beskattningsår under vilken den blivit tillgänglig för lyftning, i fråga om beräkning av den bidragsgrundande inkomsten vid bestämmande av slutligt bostadsbidrag. I vissa fall kan man dock frånga denna princip när det gäller att beräkna den bidragsgrundande

inkomsten. Detta kan ske när det gäller intäkter som inte är skattepliktiga och som betalas ut i förskott i slutet av ett år och är avsedda för nästföljande år.

Riksförsäkringsverket konstaterar att Regeringsrätten ansett att det finns en möjlighet att inte tillämpa kontantprincipen när det gäller intäkter som inte är skattepliktiga.

I RÅ 2003 ref. 41 och i mål 6423-2001 utbetalades studiemedlen i nära avslutning till årsskiftet och avsåg studier för nästföljande år. Denna situation, dvs. att studiemedlet utbetalas i förskott, sker endast när det gäller utlandsstudier. Studiemedel som beviljas för studier i Sverige blir aldrig, enligt CSN, tillgängliga för lyftning före terminsstarten.

6.2 Bostadsbidrag – återbetalningsskyldighet

Mål 3327-2002 (RÅ 2002 ref 86, 2002-11-25) gällde frågan om det vid beslut om återbetalningsskyldighet, på grund av att slutligt bostadsbidrag bestämts till lägre belopp än det preliminära bidraget, även kan tas hänsyn till, förutom den fastställda bidragsgrundande inkomsten, faktorer som skulle ha lett till ett högre preliminärt bostadsbidrag om ansökan gjorts om detta. UM hade beviljats preliminärt bostadsbidrag för år 1997. Vid beräkningen av slutligt bostadsbidrag för 1997 befanns att UM:s faktiska inkomster översteg det belopp han tidigare uppgivit och försäkringskassan beslutade enligt 28 § jämförd med 22 § BoL att han var skyldig att återbetala det belopp som utgått felaktigt. Vid fastställandet av återbetalningsbeloppets storlek beaktades inga andra nya omständigheter jämfört med de beräkningar som legat till grund för utbetalda preliminära bidrag. UM hade haft ökade bostadskostnader under året vilket han inte anmält till kassan. **Regeringsrätten** konstaterade att det i förarbetena till aktuell lagstiftning (prop. 1995/96:186) framgick att det endast var den bidragsgrundande inkomsten som skulle vara preliminär och stämmas av mot de inkomstuppgifter som fastställdes vid taxeringen. Enligt Regeringsrättens mening ledde lagtextens utformning och vad som uttalats i förarbetena till slutsatsen att systemet med preliminära och slutligt fastställda bostadsbidrag avsetts ha den innebörden att det endast är den bidragsgrundande inkomsten som är preliminär. I övrigt är bidragstagaren skyldig att omgående anmäla sådana ändrade förhållanden med avseende på såväl sina inkomster som andra faktorer som kan påverka storleken av bidraget. För att en ökning av det preliminära bidraget ska beviljas krävs en ny ansökan. Något stöd för att bidragstagare i samband med att det slutliga bidraget fastställs och återbetalning av preliminärt utbetalt bidrag aktualiseras, långt efter utgången av det kalenderår som bidraget avser, har rätt att även åberopa andra omständigheter för högre bostadsbidrag än ändrad taxering föreligger emel-

lertid inte. Regeringsrätten fann att försäkringskassans beslut var riktigt dvs. att kassan beslutade om återbetalning utan att beakta även de ökade bostadskostnaderna som skulle ha medfört att UM beviljats ett högre preliminärt bidrag för det fall att han ansökt om detta.

Kommentar

Regeringsrätten har i RÅ 2002 ref. 86 slagit fast att det enbart är den bidragsgrundande inkomsten som, utan ny ansökan, kan påverka storleken på det slutliga bostadsbidraget. Ändringar rörande bostadskostnaden eller hushållets sammansättning kan inte beaktas när man enligt 22 § BoL tar ställning till om bostadsbidrag utgått med för högt belopp och återbetalningsskyldighet föreligger även om dessa omständigheter skulle ha lett till ett högre preliminärt bidrag om ny ansökan gjorts.

7 Tandvård

Mål 5038-2000 (RÅ 2003 ref 27, 2003-04-03) gällde frågan om patienten kunde lastas för att en bro behövde göras om efter ett och ett halvt år eller om tandläkaren enligt 8 § tandvårdstaxan skulle vara ansvarig för omgörningskostnaden. Tandläkaren BZ hade utfört en brokonstruktion som cementerades den 8 maj 1992. Broprotesen lossnade den 6 oktober 1993. I januari 1994 inkom till försäkringskassan en begäran om förhandsprövning gällande omgörning av bron. Bron måste göras om bl.a. på grund av kraftiga kariesangrepp. Patienten hade inte följt givna kostinstruktioner och underlåtit att iakttaga föreskrifter om kontrollåtgärder. **Kammarrätten** ansåg att man måste göra en individuell prövning av patientens agerande då fråga uppkommer om att avvika från huvudregeln i garantibestämmelsen. Socialstyrelsen hade i yttrande till kammarrätten konstaterat att det ur ansvarssynpunkt inte fanns något att lägga tandläkaren BZ till last vad gäller omhändertagandet av patienten. BZ hade inte heller givits möjlighet att kontrollera resultatet av sin behandling och vidta åtgärder mot den kariesutveckling som inträffade. Kammarrätten drog mot bakgrund av vad som framkommit i målet slutsatsen att patienten inte följt de kostinstruktioner som BZ givit och vars efterlevnad han ställt som villkor för behandlingens genomförande, dels inte iakttagit föreskrivna kontrollåtgärder. För att broprotetiken skulle ha en tillfredsställande funktion fordrades inte endast att själva protesen inte utsattes för otillbörligt ingrepp utan också att den till sin konstruktion var ändamålsenlig samt att den odontologiska miljön i vilken protesen skulle vara förankrad inte utsattes för försämring. Den odontologiska nödvändigheten av dessa instruktioner hade inte ifrågasatts. Kammarrätten fann att patientens ansvar vid sådant förhållande inte kunde begränsas till att hantera protesen på rätt sätt och att hålla den fri från åverkan. Ansvaret fick även anses omfatta att hon följde de givna instruktionerna. Kammarrätten fann därför att patienten i förevarande fall kunde lastas för att behandlingen behövde göras om. Kassen hade därför inte rätt att av BZ kräva ersättning för omgörningskostnaderna. **Regeringsrätten** gjorde samma bedömning som kammarrätten.

Kommentar

I RÅ 2003 ref. 27 har det framkommit att man ska göra en individuell prövning av patientens agerande vid bedömningen av om en patient kan lastas för att behandlingen behöver göras om. Det är inte enbart aktiva handlingar från patientens sida, t.ex. att patienten gjort åverkan på protesen genom att skära, fila eller slå sönder den som kan ligga till grund för att gå ifrån tandläkarens garantiansvar. Även underlåtenhet eller passivitet från patientens sida kan innebära att man gör bedömningen att patienten kan lastas för att behandlingen behöver göras om.

8 Processuella frågor

8.1 Talerätt

Mål 6664-2000 (RÅ 2002 ref 68, 2002-10-10) Fråga om talerätt i mål om socialnämnds rätt att uppbära enskilds ersättningar från försäkringskassan. En stadsdelsnämnd ansökte hos försäkringskassan om att få förvalta en försäkrads barnbidrag, underhållsstöd och bostadsbidrag. Försäkringskassan avlog ansökningarna. Stadsdelsnämnden överklagade besluten till länsrätten. Länsrätten – som prövade målen med försäkringskassan som motpart – biföll överklagandena. Försäkringskassan överklagade länsrättens domar till kammarrätten. **Kammarrätten** avvisade överklagandena och uttalade bl.a. följande. Vid överklagande av beslut enligt lagen om allmänna barnbidrag, lagen om underhållsstöd och lagen om bostadsbidrag skall, enligt hänvisningar i respektive lag, bestämmelserna i 20 kap. 10–13 §§ AFL tillämpas. Enligt 20 kap. 12 § tredje stycket AFL får Riksförsäkringsverket överklaga domstols och försäkringskassas beslut. I övrigt reglerar bestämmelserna i den lagen inte vem som får överklaga domstols beslut. Av 33 § Förvaltningsprocesslagen (1971:291) – FPL – framgår att länsrätts beslut får överklagas av den som det angår, om det gått honom emot. Om en enskild överklagar en förvaltningsmyndighets beslut skall, enligt 7 a § FPL, den myndighet som först beslutade i saken vara den enskildes motpart sedan handlingarna i ärendet överlämnats till domstolen. Allmän försäkringskassa var enligt kammarrätten i nu aktuellt avseende att betrakta som en statlig förvaltningsmyndighet. I praxis hade 33 § FPL getts den innebörden att en statlig myndighet inte kan föra talan mot beslut i ett besvärsmål, varigenom dess eget beslut har ändrats (se t.ex. RÅ 1989 ref. 47). Om förvaltningsmyndigheten däremot är part i länsrätten kan myndigheten i denna egenskap överklaga domstolens avgörande. Försäkringskassans beslut att inte bifalla stadsdelsnämndens ansökan överklagades till länsrätten av stadsdelsnämnden. Eftersom nämnden inte är att betrakta som enskild, blir försäkringskassan inte med stöd av 7 a § FPL motpart i länsrätten. Då kassan saknade behörighet att föra talan mot länsrättens domar kunde överklagandena inte tas upp till prövning. I överklagande hos **Regeringsrätten** yrkade Riksförsäkringsverket att kammarrättens beslut skulle upphävas och försäkringskassans överklagande av länsrättens domar skulle tas upp till prövning. Regeringsrätten, som framhöll att frågan i kammarrätten och Regeringsrätten gällde försäkringskassans talerätt, fann på de av kammarrätten anförda skälen att försäkringskassan inte hade behörighet att föra talan mot länsrättens domar och att kammarrätten därför inte kunnat ta upp försäkringskassans överklaganden till prövning. Regeringsrätten noterade även att den försäkrade hade yrkat att ersättningarna skulle betalas ut direkt

till henne och att detta fick anses innefatta en begäran om ändring av länsrättens domar. Regeringsrätten framhöll att det av 33 § FPL följde att den försäkrade skulle ha haft rätt att överklaga domarna. Enligt Regeringsrättens mening borde länsrätten ha behandlat henne som motpart med anledning av stadsdelsnämndens överklaganden av försäkringskassans beslut. Bristen i detta avseende kunde antas ha påverkat målens utgång. Regeringsrätten upphävde därför kammarrättens beslut och länsrättens domar och återförvisade målen till länsrätten för ny handläggning.

Kommentar

I mål om socialnämnds rätt att uppbära enskilda ersättningar från försäkringskassan är den enskilde – men inte försäkringskassan – nämndens motpart i länsrätten när nämnden överklagat kassans beslut. Om en försäkringskassa bifaller en ansökan av en socialnämnd och den enskilde överklagar är försäkringskassan motpart i länsrätten med stöd av 7 a § FPL.

Målet rörde enligt Regeringsrätten frågan om försäkringskassans talerätt och domstolen har med andra ord inte uttalat sig om Riksförsäkringsverkets talerätt. Av 20 kap. 12 § andra stycket AFL följer att verket inte kan överta försäkringskassans talan eftersom kassan i den angivna situationen saknar talerätt. Däremot kan verket med stöd av 20 kap. 12 § tredje stycket AFL överklaga en domstols dom avseende rätt för socialnämnd att uppbära nu aktuella ersättningar, dock ej till fördel för stadsdelsnämnden.

Av domen framgår att en statlig eller kommunal myndighet inte anses som enskild. Utöver i de situationer som anges i de föregående styckena får detta konsekvenser i andra situationer t.ex. att omprövning inte skall ske när en kommunal eller statlig myndighet överklagar ett tjänstemannabeslut (jfr 20 kap. 10 § AFL).

8.2 Tillämplig lag

Mål 4131-1999 (RÅ 2003 not 16, 2003-02-13) Målet rörde frågan om en försäkrad vars sjukbidrag upphörde tidigare än juni 1997 kunde få sin sjukpenninggrundande inkomst beräknad på tidigare förvärvsinkomster enligt den nyinförda 3 kap. 5 c § AFL som trädde i kraft den 1 juli 1997. **Regeringsrätten** uttalade att den aktuella ändringen i AFL (SFS 1997:562) inte endast innehöll införandet av 5 c § i 3 kap. utan berörde ett flertal olika lagrum bl.a. sådana som gällde ersättningsnivån för vissa förmåner. Den återopade punkten 2 av övergångsbestämmelserna var av standardnatur och kunde därför inte ges den tolkningen att den nu aktuella bestämmelsen till någon del

varit avsedd att tillämpas på förhållanden som ligger i tiden före bestämmelsens ikraftträdande. Frågan om bestämmelsens tillämplighet måste därför avgöras utifrån en tolkning av själva bestämmelsen och med hänsyn till omständigheterna kring dess tillkomst. Frågan i målet måste också ses mot bakgrund av de principer i fråga om tillämplig lagstiftning som anses gälla på det förvaltningsrättsliga området. I det av Regeringsrätten vid flera tillfällen åberopade avgörandet RÅ 1988 ref. 132 anförde domstolen att det av allmänna förvaltningsrättsliga grundsatser har ansetts följa att de förvaltningsrättsliga föreskrifter som skall tillämpas är de föreskrifter som är i kraft när prövningen sker. Undantag från dessa grundsatser kan dock vara uttryckligen föreskrivna i övergångsbestämmelser eller följa av uttalanden i motiven till lagstiftningen. Fall kan också tänkas där av omständigheterna framgår att lagstiftaren inte avsett att de nya bestämmelserna skulle tillämpas helt enligt de angivna grundsatserna i ett övergångsskede. En tillämpning av den nya regeln i den aktuella situationen skulle medföra att många vars förtidspension eller sjukbidrag upphört eller minskat långt före den 1 juli 1997 skulle bli berättigade till en SGI på förvärvsinkomster som kan ligga mycket långt tillbaka i tiden. Att detta skulle varit lagstiftarens avsikt ansågs inte vinna stöd i lagstiftningens förarbeten. Tvärtom tydde lagstiftningens syfte – att fortsättningsvis ge personer med förtidspension eller sjukbidrag incitament att bryta pensionssituationen och återvända till förvärvsarbete – på att den nya bestämmelsen tog sikte på sådana personer som vid tidpunkten för ikraftträdandet fortfarande uppbar förtidspension/sjukbidrag i oförminskad omfattning. Även avfattningen av bestämmelsen, vilken anger vad som skall gälla vid utgången av en period med förtidspension, talade mot att regeln varit avsedd att tillämpas retroaktivt i fall då pensionsperioden gått ut för länge sedan. Regeringsrätten fann att 3 kap. 5 c § AFL inte var tillämplig i de fall förtidspension eller sjukbidrag upphört eller minskat redan före bestämmelsens ikraftträdande den 1 juli 1997.

Kommentar

I detta mål konstaterade Regeringsrätten att den aktuella övergångsbestämmelsen var av standardnatur och därför inte kunde ges den tolkningen att den nyinförda bestämmelsen kunde tillämpas på förhållanden som låg i tiden före bestämmelsens ikraftträdande. I stället måste frågan i målet prövas mot bakgrund av de principer om tillämplig lag som finns på förvaltningsrättens område. Regeringsrätten har i rättsfallet RÅ 1988 ref. 132 anført att i avsaknad av en uttrycklig övergångsbestämmelse skall man tillämpa den bestämmelse som är kraft när prövningen görs. Undantag finns från denna princip och i rättsfallet RÅ 2003 not. 16 uttalar Regeringsrätten att tillämpligheten av bestämmelsen måste avgöras utifrån en tolkning av själva bestämmelsen och

med hänsyn till omständigheter kring bestämmelsens tillkomst. Vid en sådan tolkning fann Regeringsrätten att – med hänsyn till avsikten med bestämmelsen samt bestämmelsens avfattning – 3 kap. 5 c § AFL inte är tillämplig i de fall förtidspension eller sjukbidrag upphört eller minskat redan före bestämmelsens ikraftträdande den 1 juli 1997.

Mål 3175-03 (RÅ 2003 ref 88, 2003-12-16) Genom lagändring gavs 4 kap. 1 § LAF en ny lydelse fr.o.m. den 1 januari 2003. Fråga i målet var om prövning av rätt till livränta som avsåg tid före lagändringens ikraftträdande skulle ske enligt den nya lydelsen eller enligt den motsvarande regel som var i kraft före denna tidpunkt. **Regeringsrätten** uttalade följande. Regeringsrätten hade i rättsfallet RÅ 1988 ref. 132 uttalat att det av allmänna förvaltningsrättsliga grundsatser anses följa att bestämmande för vilka förvaltningsrättsliga bestämmelser som skall tillämpas i ett mål eller ärende är de föreskrifter som är i kraft när prövningen sker. I rättsfallet angav Regeringsrätten vissa undantag från den angivna huvudprincipen bl.a. att det syfte med lagändringen som anges i lagförarbeten har viss betydelse för frågan om tillämplig lag. I det aktuella fallet hade ändringen gjorts för att anpassa lydelsen av ifrågavarande regel till de bestämmelser om sjukersättning och aktivitetsersättning som också trädde i kraft den 1 januari 2003. Den nya regeln i 4 kap. 1 § LAF utgjorde en del av en större reform, genom vilka nya ersättningsformer infördes vid den nya tidpunkten. Härav torde framgå att regeln hade ett sådant tidsmässigt samband med de andra reglerna i reformen att den knappast var avsedd att tillämpas för tid innan dessa ersättningsformer kunnat beviljas. Regeringsrätten har också i senare praxis fäst särskild vikt vid de effekter som skulle uppkomma om en ny lydelse skulle tillämpas på förhållanden som förelåg under tid innan en lagändring trätt i kraft och därvid funnit att om en ny regel skulle medföra ett sämre resultat för den enskilde, skall den gamla – för den enskilde förmånligare – regeln tillämpas (jfr bl.a. RÅ 2000 ref. 11). I nu aktuellt fall var förhållandena dock sådana att det var den nya regeln som kunde antas bli förmånligare för den enskilde. Även om bestämmelsens nya lydelse kunde antas vara till fördel i det individuella fallet vore det en följd av tillfälligheter, såsom tiden för länsrättens prövning och handläggningstidens längd i kammarrätten. Att valet av rättsregel skulle vara avhängigt av dylika omständigheter var, även om det i just TH:s fall skulle vara till dennes fördel, inte tillfredsställande från rättssäkerhetssynpunkt, eftersom en klagande i förväg aldrig riktigt kan veta vad som i slutändan kommer att gälla i hans fall. En annan icke önskvärd effekt vore att personer som inte överklagat eller som fått sin sak prövad genom domstols lagakraftvunna dom före den 1 januari 2003 skulle få nöja sig med den prövning som skett med tillämpning av den gamla regeln. Med hänsyn till syftet med lagändringen och effekterna av

den nya regelns tillämpning borde regeln användas i sin äldre lydelse för att bestämma TH:s rätt till livränta för tid före den 1 januari 2003.

Kommentar

När det saknas övergångsbestämmelse så skall man enligt allmänna förvaltningsrättsliga grundsatser tillämpa den regel som är i kraft när prövningen görs. Denna huvudprincip hänvisar Regeringsrätten till i det vägledande rättsfallet RÅ 1988 ref. 132. Det nu aktuella målet rör undantag från den nämnda huvudprincipen. Sådana undantag beskrivs redan i det nämnda rättsfallet samt även i senare avgöranden från Regeringsrätten. Sådant som kan vägas in i den bedömningen som görs är t.ex. vad som anges i lagens förarbeten samt vilka effekter en tillämpning av den nya regeln får i förhållande till en tillämpning enligt den tidigare regeln. Trots att en tillämpning enligt den nya regeln var till fördel för den enskilde i det nu aktuella fallet fann Regeringsrätten – med hänsyn till syftet med lagändringen samt de allmänna effekter tillämpning enligt den nya regeln kunde medföra – att den numera upphävda regeln skulle tillämpas för tid före den 1 januari 2000.

8.3 Rättskraft

Mål 2089-1999 (RÅ 2002 ref 61, 2002-10-09) Målet rörde frågan om en försäkringskassa i ett ärende om livränta enligt LAF gjort rätt som avvisat den försäkrades förnyade ansökan om livränta för samma skada och för samma tidsperiod som redan avgjorts genom länsrättens lagakraftvunna dom. Omständigheterna i målet var följande. PS hade en tidigare godkänd arbets-skada. Försäkringskassan avslog en ansökan av PS om livränta för perioden mars 1995–februari 1997 med motiveringen att den arbetsoförmåga som legat till grund för hennes sjukbidrag inte ansågs som varaktig. PS överklagade kassans beslut till länsrätten som avslog hennes överklagande den 27 mars 1997. Domen vann laga kraft. I oktober 1997 inkom PS till försäkringskassan med en ny ansökan om livränta avseende samma skada och samma tidsperiod som redan prövats i länsrättens dom. Försäkringskassan avvisade hennes ansökan. **Regeringsrätten** uttalade i domen inledningsvis att det kunde konstateras att länsrättens lagakraftvunna avgörande härrörde från en handläggningsordning som rymdes inom förvaltningsprocessens ram. Regeringsrätten hade i de tidigare avgörandena i RÅ 1993 ref. 76 samt RÅ 1987 ref. 80 närmare preciserat under vilka förutsättningar ett förvaltningsavgörande har negativ rättskraft i den meningen att den i beslutet avgjorda frågan inte får upptas till förnyad prövning. Härvid hade rätten uttalat att beslut i flerparts-mål som påminner om tvistemål eller brottmål i princip inte är möjliga att ändra. För detta talade trygghetsskäl samt att det tedde sig naturligt att söka

ledning av rättegångsbalken i brist på direkt tillämpliga bestämmelser. Vad gällde tvistemålsliknande förvaltningsmål innebar det ovan anförda att den nya talan skulle avvisas om den kunde anses angå samma ”sak” som avgjorts genom den lagakraftvunna domen (jfr 17 kap. 11 § rättegångsbalken). Regeringsrätten konstaterade att förvaltningsprocessen numera är en fullt utbyggd tvåpartsprocess, där antingen den i första instans beslutande försäkringskassan eller Riksförsäkringsverket som part företräder det allmännas intresse. Vidare karakteriseras processen i sin vanligaste form av att den ena parten riktar ersättningsanspråk mot den andra genom att vilja ha fastställt sin rätt till ersättning. Processen uppvisar med andra ord påfallande likheter med civilprocessen, särskilt när talan i denna givits formen av en fastställetsetalan. Förvaltningsdomstols dom varigenom enskilds talan bifalls är av fastställetsekaraktär men fungerar i praktiken som ett slags fullgörelsedom i förhållande till försäkringskassan. Vidare skall om en försäkringskassas beslut om återbetalning vunnit laga kraft och kassan behöver utverka en exekutionstitel kassans ersättningskrav i princip handläggas av allmän domstol i den för tvistemål stadgade ordningen (se NJA 1983 s. 362). Till saken hör att det i dylika mål är mycket vanligt att den försäkrade bestrider kravet under påståendet att han haft rätt till den uppburna ersättningen, dvs. frågan i målet blir densamma som i förvaltningsmålet rörande den försäkrades rätt till ersättning. Vidare bör beaktas att den skyldighet att ändra även sina lagakraftvunna beslut som försäkringskassan har enligt 20 kap. 10 a § AFL inte omfattar det fall att domstol har prövat beslutet. Om så skett, vilket var fallet i förevarande mål, låg det närmast till hands att kassan skulle tillämpa 20 kap. 10 a § AFL sålunda att framställningen skulle avvisas om den avsåg samma sak som i det lagakraftvunna avgörandet. Denna specialreglering utgjorde ytterligare stöd för att den negativa rättskraften hos förvaltningsdomar i socialförsäkringsmål skulle utgöra hinder för en ny prövning av saken. Regeringsrätten sammanfattade att med hänsyn till vad som ovan anförts om förvaltningsprocessens tvistemålsliknande karaktär i socialförsäkringsmål och specialregleringen i 20 kap. 10 a § AFL borde förvaltningsdomstols lagakraftvunna avgöranden i dylika mål tillmätas sådan negativ rättskraft att en förnyad ansökan i samma sak skulle avvisas. Rätten konstaterade att PS i sin förnyade framställning hos kassan ansökt om livränta beträffande samma skada och för samma tidsperiod som länsrättens prövning omfattat i dess lagakraftvunna dom. Kassan hade följaktligen haft fog för sitt beslut att avvisa PS:s förnyade ansökan om livränta.

Kommentar

Den princip som Regeringsrätten slagit fast är att en framställan i ett livräntebeslut som gäller samma ersättningsperiod och samma skada som tidigare

prövats i en lagakraftvunnen dom skall avvisas av försäkringskassan. Principen torde vara generellt tillämplig på ”socialförsäkringsärende” som rör ”samma sak” som tidigare prövats i en lagakraftvunnen dom. Det går emellertid inte att en gång för alla fastslå vad som är som är ”samma sak” i ett socialförsäkringsärende.

Mål 4861-1999 (RÅ 2003 not 55, 2003-03-28) Fråga om ändring av socialförsäkringsnämnds beslut. Enligt protokoll den 10 april 1996 från sammanträde med socialförsäkringsnämnd beslutade nämnden att bevilja KB livränta enligt LAF för tiden den 1 januari 1996–den 31 december 1997 samt fastställde inkomst efter skadan till ett visst angivet belopp. Ordföranden i nämnden justerade protokollet den 17 april 1996. Vid sammanträde den 24 april 1996 ändrade sedan nämnden sitt tidigare beslut, som inte expedierats, på så sätt att vid beräkning av livräntan inkomsten efter skadan beräknades till ett högre belopp. **Regeringsrätten** uttalade att domstolen i rättsfallet RÅ 1999 ref. 75 II slagit fast att en socialförsäkringsnämnd, efter det att protokollet justerats, inte till nackdel för den enskilde kan ändra ett beslut annat än inom ramen för bestämmelserna i 20 kap. 10 a § AFL. Då utredningen i nu aktuellt mål inte visade att förutsättningarna för att tillämpa dessa bestämmelser varit för handen har socialförsäkringsnämnden således inte ägt ändra sitt livräntebeslut enligt protokollet den 10 april 1996.

Kommentar

Domen slår fast samma princip som Regeringsrätten redan fastslagit i rättsfallet RÅ 1999 ref. 75 II, nämligen att sedan socialförsäkringsnämndens protokoll justerats kan ett beslut inte ändras till nackdel annat än inom ramen för bestämmelserna i 20 kap. 10 a § AFL.

8.4 Överklagbarhet

I det ovan refererade **Mål 2089-1999** (RÅ 2002 ref 61, 2002-10-09) prövade Regeringsrätten även frågan om kammarrättens beslut att visa målet åter till försäkringskassan för prövning var överklagbart. Regeringsrätten konstaterade följande. Enligt 34 § andra stycket FPL får talan om beslut genom vilket ett mål återförvisas till lägre instans, föras endast om beslutet innefattar avgörande av fråga som inverkar på målets utgång. Målet hade i samtliga instanser angått frågan om PS:s förnyade ansökan skulle avvisas eller inte. Kammarrättens återförvisningsbeslut innebar ett klart ställningstagande till denna fråga. 34 § andra stycket FPL inte hindrade att talan fördes mot beslutet.

8.5 Prövningstillstånd

Mål 816-2000 (RÅ 2003 ref. 31, 2003-06-02) LG överklagade en länsrättsdom och ansökte hos kammarrätten om prövningstillstånd. I överklagandeskrivelsen uppgav LG att han hos kammarrätten avsåg att inkomma med ett specialistutlåtande. I anståndsmedgivande den 10 november 1999 beredde kammarrätten LG tillfälle att senast den 10 december 1999 skriftligen inkomma med ytterligare utredning. Om så inte skedde kunde ärendet ändå komma att avgöras. I en skrivelse som inkom till kammarrätten den 7 december 1999 uppgav LG att han ännu inte lyckats erhålla något nytt läkarutlåtande samt begärde samtidigt att muntlig förhandling skulle hållas i målet. Kammarrätten beslöt att inte meddela prövningstillstånd. LG överklagade kammarrättens beslut hos **Regeringsrätten** som meddelade prövningstillstånd och uttalade följande. Då LG i den till kammarrätten den 7 december inkomna skrivelsen på anförda skäl redovisat sin svårighet att inom den av kammarrätten fastställda tiden förete det aktuella intyget, kan detta inte förstås på annat sätt än som en begäran om förlängt anstånd. Hans önskemål om kallelse till muntlig förhandling måste på motsvarande sätt uppfattas som en begäran att få tillföra ytterligare uppgifter inför kammarrättens avgörande i prövningstillståndsfrågan. Vid sådant förhållande hade det ålegat kammarrätten att ta ställning till dessa yrkanden och – vid avslag – ha berett LG tillfälle att inom viss tid slutföra sin talan. Genom att vägra prövningstillstånd utan att så skedde betogs LG möjlighet att komplettera sitt överklagande på annat sätt. Regeringsrätten upphävde kammarrättens beslut att ej medge prövningstillstånd och visade målet åter till kammarrätten för ny handläggning.

Kommentar

Om kammarrätten i ett socialförsäkringsmål inte bifaller en parts yrkanden om anstånd med att inkomma med ytterligare processmaterial samt om att muntlig förhandling skall hållas, måste rätten ge den parten tillfälle att slutföra sin talan innan rätten får vägra prövningstillstånd.

9 Förteckning över domar

Regeringsrättsdomar

2002-09-18	3330-2000	RÅ 2002 ref 43
2002-10-09	2089-1999	RÅ 2002 ref 61
2002-10-10	6664-2000	RÅ 2002 ref 68
2002-11-25	3327-2002	RÅ 2002 ref 86
2002-12-20	7882-2000	RÅ 2002 not 211
2002-12-20	4770-2001	
2002-12-30	5606-1999	RÅ 2002 ref 114
2003-01-10	2546-1999	RÅ 2003 ref 3 I
2003-01-10	4887-1999	RÅ 2003 ref 3 II
2003-02-13	4131-1999	RÅ 2003 not 16
2003-03-20	3412-2001	RÅ 2003 ref 33
2003-03-28	4861-1999	RÅ 2003 not 55
2003-04-03	5038-2000	RÅ 2003 ref 27
2003-04-08	3422-2000	RÅ 2003 not 63
2003-06-02	816-2000	RÅ 2003 ref 31
2003-06-18	647-2001	RÅ 2003 ref 41
2003-06-18	6423-2001	
2003-10-08	2918-2001	RÅ 2003 ref 65
2003-10-09	2140-2000	RÅ 2003 ref 67
2003-11-05	204-2002	RÅ 2003 ref 93
2003-12-16	3175-03	RÅ 2003 ref 88
2003-12-30	5547-00	RÅ 2003 not 221